

Kazakistan Sahası Halk Hikâyeciliği Geleneği*

Pınar DÖNMEZ FEDEKAR**

Türk boylarının sözlü kültür ürünleri üzerinde Türkiye’de yapılan çalışmalar, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasından sonra hız kazanmıştır. Söz konusu çalışmaların büyük bir kısmı, Türk boylarının destanları ve destan gelenekleri hakkındadır.

Türk boylarının sözlü kültür ürünleri için özel bir yere sahip olan destanlarda, genel olarak, “kahramanlık” ve “aşk” konuları işlenmektedir. Kahramanın aşık olması ve sevgilisine ulaşmak için atıldığı maceraların anlatıldığı aşk konulu anlatımlar; Türkmen Türkçesinde “*ışkı dattanlar*”, Özbek Türkçesinde “*ışki dattanlar, romanik dattanlar*”, Uygur Türkçesinde “*muhebbet dattanlari*”, Azeri Türkçesinde “*mehebbet dattanlari*” ve Kazak Türkçesinde “*ğasıktık jırları, ğasıktık dastanı, liro-epos, romandık epos*” ve Türkiye Türkçesinde ise “*halk hikâyesi*” olarak adlandırılmaktadır.

Türk boyları arasında yaygın olarak bilinen ve anlatılan aşk konulu anlatımların Kazakistan sahasındaki örnekleri, Ayşe Yücel Çetin’in 2003 yılında yayınlanan “Kazakistan Sahası Halk Hikâyeciliği Geleneği” adlı kitabında incelenmiştir.

Eserin, “Kazakistan Sahası Hikâyeciliği Hakkında Yapılan Çalışmalar” adlı “Giriş” bölümünde, Kazakistan’da 18. yüzyılda başlayan derleme faaliyetleri ve Kazakistan sahası sözlü kültür ürünleri üzerinde yapılan çalışmalar tanıtılmıştır. Daha sonra, bu konuda Türkiye’de yapılmış çalışmalar tanıtılmıştır.

“Kazakistan Sahası Hikâyecilik Geleneği ve İcrâcıları” adlı Birinci Bölüm’de Kazakistan sahası destanlarının konu, kültür kaynakları, teşekkül dönemleri vb. bakımlardan tasnifleri ile aşk konulu hikâyelerin (liro-epos) bu tasniflerdeki yeri ve diğer Türk boylarındaki adlandırılmaları verilmiştir. Kazakistan sahası halk hikâyelerinin de destan anlatıcıları tarafından icrâ edildiği belirtilerek, Kazak Türkçesinde destan anlatıcıları için kullanılan akın, jırav ve jırşı terimleri de bu bölümde ele alınarak açıklanmıştır.

Eserin İkinci Bölüm’ü “Halk Hikâyelerinin Kaynakları ve Konuları” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, halk hikâyesi türünün kaynakları üzerinde yapılan çalışmalardan yola çıkılarak, Kazakistan sahası halk hikâyelerinin kaynakla-

rı ve konuları ele alınmıştır. Kazakistan sahası halk hikâyelerinin konularının genel olarak birbirine benzerliğini belirten araştırmacı, Kazakistan sahası halk hikâyelerinin olay örgülerinde yer alan ortak yapı ve motifleri tespit etmektedir.

“Halk Hikâyelerinin Şekil ve Üslup Özellikleri” adlı Üçüncü Bölüm’de, halk hikâyelerinin şekil ve üslup özellikleri çeşitli alt başlıklar altında incelenmiştir. Bu bölümde, hikâyelerin örnekleri de tespit edilerek oldukça geniş ve ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır.

“Hikâyelerin Şahıs Kadrosu” adlı Dördüncü Bölüm’de Kazakistan sahası halk hikâyelerinde yer alan karakterler ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Araştırmacı, hikâyelerde yer alan karakterlerin özellikleri ile toplumun sosyo-kültürel yapısı arasındaki ilişkileri ele alarak, Kazak Türklerinin sosyal hayatındaki değişmelerin, anlatımlara, bu karakterler yardımıyla yansıtıldığını belirtmektedir.

Beşinci Bölüm, “Hikâyelerin İcra Biçimi, İcrâcılar ve Hikâye Dağarcığı” adını taşımaktadır. Metnin, anlatıcı, dinleyici ve metnin icrâ edildiği çevre faktörlerine bağlı olarak şekillendiğini belirten yazar, bu faktörlerin Kazakistan sahası halk hikâyelerinin şekillenmesindeki etkilerini incelemiştir. Bu bölümde, icrâcılarının bazılarının kısa biyografilerine de yer verilmiştir.

Eser, onüç halk hikâyesinin özetinin yer aldığı “Hikâye Özetleri” bölümü ve geniş bir “Kaynakça” ile tamamlanmıştır. Eserin sonunda yer alan, şahıs ve yer adlarını gösteren “Dizin” ise, okuyucuya kolaylık sağlamaktadır.

Sonuç olarak, sadece Anadolu sahasında ve doğrudan bu sahanın kültürel tesirindeki bazı bölgelerde kullanılan “Halk Hikâyesi” terimini, Ayşe Yücel Çetin Kazak sahası için de kullanmaktadır. Kazak Türkleri için yabancı sayılsa da bu terimin, özellikle muhabbet konulu destanlar için kullanılması doğru bir seçim gibi gözükmektedir. Böylece Türk Dünyası’nda bir ortak terim kazanılmış olacaktır. Ayşe Yücel Çetin’in çalışması, muhtevası yanında, böyle bir amaca hizmet edeceği için de tebriğe layıktır. Bu çalışma dolayısıyla, biz de kendisini kutluyor ve yeni çalışmalarında başarılar diliyoruz.

* Ayşe Yücel Çetin, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2002, 234 s.

** Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Görevlisi.